

SOÓS SÁNDOR
A TIGRIS, A SÁRKÁNY..., ÉS A ZSOLTÁR¹

*„In manibus portabunt te: ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.
Super aspidem, et basiliscum ambulabis: et conculcabis leonem et draconem.”²*

Dobszay László emlékének

Ha a kínai³ képzőművészet és szakrális ikonográfia alkotásait vizsgáljuk, a jellegzetes keleti ábrázolásokban sorozatosan találkozhatunk olyan rendszerbe foglalt képi elemekkel, amelyek a szimbolikus gondolkozásmód struktúráiban a világ teljességét és belső rendezettségét fejezik ki. Ennek egyik példája az a négy mitikus lény [四象, *szehsziang*⁴], amely a négy égtájat jeleníti meg. Asztrológiai ábrák, festmények, plasztikák, bronztükrök⁵ egész sora ábrázolja diagramként a kelet „Azúr Sárkányát” [青龍, *csinglung*], dél „Cinóber Madarát”⁶ [朱雀, *csucsüe*], nyugat „Fehér Tigrisét” [白虎, *pajhu*], és „Észak Teknősét egy kígyóval együtt”⁷ [玄武, *hszuanvu*].⁸ Eredetük szerint a

¹ A tanulmány megírása a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0024 számú pályázatának támogatásával történt.

² Psalm. 91. (90.)

³ A kínai kép elterjedt minden olyan ázsiai országban, amelyre Kína kulturális hatása kiterjedt.

⁴ A kínai szavak átírása Csongor Barnabás–Ferenczy Mária: *A kínai nevek és szavak magyar átírása* [Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.] című kiadványa alapján a magyar népszerű átírás szabályrendszerét követi.

⁵ A bronztükrök ábráinak típusairól lásd: Cammann, Schuyler: „Significant Patterns on Chinese Bronze Mirrors”, *Archives of the Chinese Art Society of America*, Vol. 9., 1955., 43–62. p.

⁶ Szó szerint: *Cinóber Veréb*.

⁷ A negyedik állat (csoport) elnevezése, amely az írásjegyek jelentése „A sötét harcos”, amely még egy tabunév használatát is sejteti.

képek az égbolt kitüntetett irányait és egyben az ég bizonyos csillagképeit is jelentették.⁹

A négy lény tagolja a teret és az időt, és magát a jelenségvilágot, hiszen az égtájak mellett az évszakok, a napszakok és az őselemek is rendre megfeleltethetőek nekik.¹⁰ (Mint minden kidolgozott kínai szisztéma, valójában ez is ötösség, a kimondva vagy rejtetten megjelenő középpont megnevezésével.) A felosztás analógiás láncolatot is jelent,¹¹ amelynek értelmezésénél kiemelten figyelembe kell venni azt a ténytet, hogy a „modern” vagy „nyugati” szemlélet alapvetően eltérően közelíti meg a rendszerezés egymás mellé besorolt elemeit, mint a „tradicionális” vagy archaikus megközelítés és felfogás.¹² Ez utóbbi számára a négyességek közül az egyik tárházába kerülő elemek csoportonként evidens azonosságok, nem magyarázzák egymást vagy

⁸ Jankovics Marcell *3+1 – A négy évszak szimbolikája* című könyvében a 99–117. lapok között részletesen és egyenként ismerteti az alakokat. A *The Encyclopedia of Taoism* II. kötetének címszavában [四靈, *szeling*]: „Négy (Misztikus) Szellem (Intelligencia) (*Four Numina*)” Csikszentmihályi Márk mutatja be a rendszert, eredetének Csou és Han kori mintákat, azok keveredését nevezve meg. A jellegzetes taoista értelmezés ismertetésében kiemeli, hogy a korai taoizmusban „csillag-szellemként” ismert lényeket a későbbiekben (a kínai mitológiára igen jellemző módon) megtestesült embereknek is tekintették, akiknek történetét fel is jegyezték. A taoista szertartások végzésekor pedig égtájori funkciót is elláttak, távol tartva az ártó erőket. Pregadio, Fabrizio (ed.): *The Encyclopedia of Taoism*, Vol. II., Rutledge, TFG, London and New York, 2008., 908–911. p.

⁹ A négy égtájállat csillagképekhez kötött rajzát lásd: Kelley, David H. – Milone, Eugene F.: *Exploring Ancient Skies – An Encyclopedic Survey of Archaeoastronomy*, Springer, USA, 2005., [Fig.: 10. 9.], 329. p.

¹⁰ A Sárkányhoz a fa elem és a tavasz, a Cinóber Madárhoz a tűz elem és a nyár, a Fehér Tigrishez a fém elem és az ős, a Teknős-Kígyóhoz a víz elem és a tél tartozik. Mint évszakok, a 12 állatöv jegyeit is uralják, mindegyikük alá 3-3 tartozik. A taoista és ehhez kapcsolódóan a kínai irodalmi hagyomány emellett a négy lény emberi megjelenési formáját számon tartja.

¹¹ Az összetartozó analógiasorokat lásd: Needham, Joseph: *Science and Civilisation in China*, Vol. 2., Cambridge at the University Press, Cambridge, 1959., 262–263. p.

¹² Vagy a gyermeki tiszta tudat.

összetartoznak, hanem egyazon valóságkvadráns különböző arcultai.¹³ A teljes rendszer fennállása révén lesz a világ jól rendezett, különül el a káosztól, kap értelmet és érvényes struktúrát.¹⁴ Mindez harmóniát jelent, amely „az egész univerzum harmóniája”.¹⁵

A világ jól rendezettsége éppen az irányok, az idő és az ember struktúráinak kijelölése révén valósul meg, és ennek a rendezettségnek a fenntartása az *emberi mű*, amely Kínában (is) az uralkodó feladata.¹⁶ Ez a középső pozíció amelynek felvétele a szent rendben egyrészt minden teljességre törekvő ember, társadalmi szinten viszont az erre kijelölt személy, a trón elfoglalója, a császár feladata. A császár a kínai hagyományban oly fontos szerepet betöltő, az uralkodásra feljogosító „égi mandátum” [天命, *tiennming*] birtokosa, amelynek elsődleges követelménye a kozmikus rend fenntartása. Ő a mindenkori *megtestesült középpont*, amihez képest már megjelenhetnek az irányok.

A négy mitikus állat totemisztikus szerepet is betöltött, amely abban is megnyilvánul, hogy neveik, egyéb állatnevek mellett, nemzetiség és családnevekként is megjelennek.¹⁷ A képen ábrázolt négyes-

¹³ Nem valamely halmaz valamilyen rend szerint válogatott elemei, mint Tigris és fém elem és ős stb., hanem egy megnyilvánulási irány, potencialitás a négyből, ami a tudattalan képeként Tigris, de elemként fém, évszakként ős stb. Vesd össze: Farkas Attila Márton: *Filozófia előtti filozófia – Szimbolikus gondolkodás az ókori Egyiptomban*, Typotex Kiadó, Budapest, 2003., 41–42. p. A meghivatkozott helyen a struktúra és sajátos logika álműködéssel kapcsolatos vonatkozása is tárgyalásra kerül.

¹⁴ A ma ismert forma kialakulása előtt több párhuzamos időszámítási rendszer volt jelen Kínában. A időszámítás elemeiről és történeti kialakulásáról lásd: Ecsedy Ildikó: *Hétköznapi és ünnepek a régi Kínában*, Corvina, Budapest, 1990.

¹⁵ Vesd össze: Christie, Anthony: *Chinese Mythology*, THPGL, Printed in Verona, 1968., 46–47. p.

¹⁶ A szakrális uralkodó eszméje országtól és kortól függetlenül jelöli ezt a szerepet.

¹⁷ A nevek egy sorozatát közli: Laufer, Berthold: „Totemic Traces among the Indo-Chinese”, *The Journal of American Folklore*, Vol. 30, No. 118., Oct. – Dec., 1917., 415–426. p., 426. p.

ségnél Kínában a hagyományos ábrázolásmód esetében, az európai-tól eltérően, a dél *fent*, az észak *lent* jelenik meg. A tigris és a sárkány együtt önállóan is felbukkanhat, a nyugat–kelet tengely mellett az egymást kiegészítő alapvető és mindent felépítő kettősség, a *jin* [陰] és *jang* [陽] elvének reprezentánsaként.

Kelet és különösen a Távols-Kelet Európától és a nyugati hagyománytól teljesen elszeparált régióknak számított¹⁸ egészen a XVII. századig, ezért igen különösnek tűnhet, amikor a keleti mitológia egy konkrét eleme valamilyen formában szoros hasonlóságot mutat egy nyugati szimbólummal, szimbólumrendszerrel. Pusztán az ábrázolások szemlélése révén az égtájállatok kapcsán itt ilyen esettel találkozhatunk:

A négy kínai állat, *képi párhuzamba* állítható a nyugati hagyomány egy a zsoldároknak megjelenő rendszerével, a 91. (90.) zsoldár alapvető bűnöket megjelenítő allegóriáival: A négy szimbolikus lény a zsoldárban az áspiskígyó, a baziliskusz, az oroszlán és a sárkány. A kígyó, teknős nélkül és a sárkány egyenes azonosságot mutat, a tigris helyett viszont itt az oroszlánt találjuk (amely, mint azt mai sziget-szerű indiai jelenléte is mutatja¹⁹, a kora ókorig Európától Indiáig élt, közös életterrel, átfedve váltva fel a mítoszokban a tigrist), a „Cinóber Madarat” viszont a madár jegyekkel és kakastaréjjal ábrázolt baziliskusz helyettesíti. Ezek az állatok itt eredendően nem irányokat,²⁰ hanem negatív emberi tulajdonságokat formáznak meg.²¹

¹⁸ Valójában természetesen soha nem volt az.

¹⁹ *Panthera leo Indica/Persica*, az indiai Gir-rezervátumban él az utolsó vadon élő populáció.

²⁰ Látni fogjuk, hogy ezzel együtt ezt az értelmezést is megtartják.

²¹ Ennek természetesen a kínai képpel szintén van párhuzamba hozható vonása, ott az alapvetően pozitív szerepet játszó lények csodálatos és emberfeletti erő és képesség birtokosai, lásd a „*Four Supernatural Creatures*” képét: Yetts, W. Perceval: *Symbolism in Chinese Art*, 13. p., <http://theknowledgeden.com/wp-content/uploads/2011/10/Symbolism-in-Chinese-Art.-W-P-Yetts-1912.pdf>, 2012. 07. 14.

Míg Kínában a lények pozitív arculata dominált,²² amely révén az ember megjelenését és kiteljesedését is hivatottak voltak kifejezni, itt az általuk kifejezett elvek negatív aspektusait, az ember bukottságának és esendőségének titokzatos anatómiáját jelentik. Ebben az olvasatban viszont maga az égbolt és a tér is börtönné válik, a kondíciók kényszerré lesznek, az ember pedig szenvedélyeinek és késztetéseinek foglyaként vergődik.

*„Fülett a csend – egyet ütött.
Fölkereshetnéd ifjúságod;
nyirkos cementfalak között
képzelhetsz egy kis szabadságot –
gondoltam. S hát amint fölállok,
a csillagok, a Göncölök
úgy fénylenek fönt, mint a rácsok
a hallgató cella fölött.”²³*

A nyugati négyesség is összefüggő rendszert alkot, amelynek minden eleme hangsúlyos jelentéssel bír. A négy állat – mint azt a forrás, a zsoltár egyértelműen jelöli – az ókori zsidó szimbolizmusban már megjelenik,²⁴ ám a későbbi hagyomány, valamint az ókori és

²² Természetesen a kínai mitológia is ismeri negatív formáikat. Lásd: Lai, Whalen: „Symbolism of Evil in China: The K'ung-chia Myth Analyzed”, *History of Religions*, Vol. 23, No. 4., May, 1984., 316–343. p.

²³ József Attila: *Eszmélet* (r.)

²⁴ A zsoltárok képi szimbolizmusának történeti vonatkozásaihoz lásd: Keel, Othmar: *The Symbolism of the Biblical World – Ancient Near Eastern Iconography and the Book of Psalms*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, 1997. E mű 97. lapján Othmar kitér arra, hogy a zsoltárokból szereplő veszélyes állatok a Közel-Kelet csillagdémonainak (nála: „minor deities”) reprezentálói. Fontos megjegyezni az állatszimbolika közel-keleti értelmezéséhez, hogy az ókori istenábrázolások sok esetben az adott istent szimbolizáló lény hátán állva jelenítették meg annak alakját.

középkori kereszténység egyre kidolgozottabban fogalmazza meg jelentésüket.²⁵ A keresztény szerzetesség kialakulásának idejére, illetve az aszkézis végzése során szerzett önismereti tapasztalatok megszerzésével az emberi esendőség addig rejtve maradó belső rendszere is feltárult.

Az áspiskígyó mint a mérgekígyók reprezentálója a rosszul használt értelem, a pusztítást szolgáló okosság megjelenítője. Ravaszság, hazugság, az igaz és hamis vegyítésével operáló félrevezetés módszerét és alkalmazóját ábrázolja. Ez az erkölcs korlátait levető ember-telen intelligencia, amely nincs tekintettel semmire, rideg és könyörtelen. A sarkalatos erények ellentétéként az oktalanság istentagadása, gyalázkodása és az esztelenség intést megvető keményszívűsége is ehhez a képhez sorolható. (A képi megjelenítésnél²⁶ farka végét egyik fülébe dugva, a másikat a földre szorítva akadályozza meg, hogy meghallja az intő szót.) Az áspiskígyó mérge a szóval elkövetett vétéségeknek is összefoglalója, a megszólás, rágalmazás, pletykálkodás és szándékos félrevezetés mind a halált hozó nyálat jelenti.

A baziliszkusz kakastaréjos gyíkszerű lény,²⁷ amely tekintetével és lehetével egyaránt képes ölni, a középkor természettudományos műveiben többször megjelenik.²⁸ A kígyók és démonok királyaként

Vesd össze: Komoróczy Géza: *Bezárkózás a nemzeti hagyományba*, Oziris Kiadó, Budapest, 1995., 170. p.

²⁵ A keresztény ikonográfia szempontjai szerint Gerd Heinz-Mohr egyenként elemzi a négy ártó lényt könyvének megfelelő szócikkeiben. Heinz-Mohr, Gerd: *Lexikon der Symbole – Bilder und Zeichen der christlichen Kunst*, Eugen Diederich Verlag, Düsseldorf – Köln, 1981. Az ikonográfiai vonatkozások tekintetében bővebben lásd: Wolfgang Braunfels: *Lexikon für Christliche Ikonographie*, Herder, Freiburg, 1994, vonatkozó szócikkeit.

²⁶ Vesd össze: Miskolczy Gáspár: *Egy jeles vad-kert*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983., 388. p.

²⁷ Alakját bemutatja a kapcsolódó legendákkal együtt: Tasnádi Kubacska András: *A mondák állatvilága*, Bibliotheca, Budapest, 1958., 289–295. p.

²⁸ „*Basiliscus Graece, Latine interpretatur regulus, eo quod rex serpentium sit, adeo ut eum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat; nam et hominem vel si aspiciat interimit.*”

tartották számon.²⁹ Alakja, mint arra fentebb már utaltunk, nem középkori eredetű: mind az ókori állattanokban, például Pliniusnál,³⁰ mind az Ószövetség könyveiben felbukkan. A mitikus közhely szerint kutak mélyén tanyázik, a vizeket mérgezve. Az irigység megjelenítője, ám később, a középkori hét főbűn rendszerében már a luxoria vétségének reprezentálója. A mértéktelenség, a szem és a vagyak uralatlansága, a kapott javakkal való visszaélés, a környezet kizsákmányolása és szennyezése, az embert alkotó elemek egyensúlyának megbomlása és megbontása, a természettel összeegyeztethetetlen tevékenységek és viselkedésmintáknak is összefoglaló kifejezője. Halált hozó pillantása a görög mitológia medúzájával rokonítja, akárcsak az a tény, hogy a legenda szerint a baziliszkus is az elé

Siquidem et eius aspectu nulla avis volans inlaesa transit, sed quam procul sit, eius ore combusta devoratur. 7 A mustelis tamen vincitur, quas illic homines inferunt cavernis in quibus delitescit; itaque eo visu fugit, quem illa persequitur et occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis; albis maculis lineatus. 8 Reguli autem, sicut scorpiones, arentia quaeque sectantur, et postquam ad aquas venerint, ὑδροφόβους et lymphaticos faciunt.” Isidori Hispalensis Episcopi: *Etymologiarum sive Originum*, Liber XII, De Anibalibus, 4. 6. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Isidore/12*.html#4, 2012. 07. 14.

²⁹ Mind a baziliszkus, mind a *regulus* „kiskirályt” jelent, a képeken sokszor koronával a fején jelenik meg.

³⁰ „*basilisci serpentis est vis. cyrenaica hunc generat provincia, duodecim non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula ut quodam diademate insignem. sibilo omnes fugat serpentes nec flexu multiplici, utH reliquae, corpus inpellit, sed celsus et erectus in medio incedens. necat frutices, non contactos modo, verum etH adflatos, exurit herbas, rumpit saxa: talis vis malo est. creditum quondam ex equo occisum hasta et per eam subeunte vi non equitem modo, sed equum quoque absumptum. atque huic tali monstro – saepe enim enectum concupivere reges videre – mustellarum virus exitio est: adeo naturae nihil placuit esse sine pare. inferciunt has cavernis facile cognitis soli tabe. necant illae simul odore moriunturque, et naturae pugna conficitur.”* Plinius: *Naturalis Historia*, VIII. 38. [eng. 33.], (Karl Friedrich Theodor Mayhoff. Lipsiae. Teubner. 1906.) <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0138%3Abook%3D8%3Achapter%3D36>, 2012. 07. 14.

tartott tükörrel győzhető le, mivel pillantása önmagára nézve is végzetes.

Az oroszán mind nyugaton, mind Ázsiában és Afrikában kettős szimbolizmust hordoz, pozitív és negatív értelemben egyaránt megjelenhet. Ebben a négyességben a negatív aspektusa kap szerepet, amelyben az uralom utáni vágyat, a zsarnokságot és az önző gőgöt képviseli.³¹ A sötétség fejedelme, amely „ordítva jár a sötétben prédája után”.³² Az igazságtalanságot, az uralommal való visszaélést mutatja be, amely önimádatból fakad, kegyetlenséghez vezet és lerombolja az emberi együttélés kereteit.

A sárkány a vizekben lakozó tüzes természetű rém, az ördög egyik jelképe.³³ A nem uralt nemi ösztön, az indulat és a pusztító akarat kifejezője. A keresztény ikonográfiában legyőzőjével, Szent Györggyel vagy Szent Mihály arkangyallal együtt ábrázolják. A sárkány a bűn erejének megtestesítője, amely az embert eredeti állapotából kiforgatja, a szenvedélyek és a világ elemeinek szolgájává teszi és a jóra való képtelenséget erősíti.

A négy bűn világirányokhoz is köthető elrendezhetősége talán alapja lehetett a korai szerzetesség nyolc démonáról szóló tanításának is.³⁴ A négy lény nyugaton szintén megjelenik vizuálisan is, hi-

³¹Ezt jelképezve jelenik meg az ókori görög mitológia híres történetében is, Héraklész 12 munkája közül az elsőben.

³²Vesd össze: 1Pét 1,8

³³Míg keleten legtöbbször segítőerőként jelenik meg (bár itt is ismerték ártó formáját), nyugaton kevés kivételtől eltekintve – mint amilyen például a kelta mitológia és a Meroving családlegenda – ártó lényként ismerik.

³⁴A korai szerzetesség szenvedélyekről szóló tanításában már rendezve, kifejtve és értelmezve jelennek meg az alapvető lelki vétségek. Egyik első szerzőként Evagriosz Pontikosz foglalja össze azokat. Szövegeiben kísértésekről, pontosabban kísértő gondolatokról, gondolatmenetekről, sugallatokról beszél. Kiemelve, mostani képünk szempontjából nyolc bűnről ír, amelyek a kor világlátása szerint a nyolc világirány démonai. [Evagriosz Pontikosz: „A nyolc gonosz szellemről”, in: Baán Izsák: *Evagriosz Pontikosz a gondolatokról*, Szent Mauríciosz Monostor – L’Harmattan, Bakonybél – Budapest, 2006. 45–67. p. A következőkben kifejtett leírás a könyv 26.

szen a keresztény ikonográfiában több ábrázolás is feldolgozza a zsoldár képét.³⁵ A *Győzedelmes Krisztus*, illetve a *Christus miles* ábrázo-

oldalán olvasható összefoglalásra támaszkodik.] Az első három, a falánkság, a paráznaság és a pénzsóvárság az Evagriosz által *vágyakozó lélekrésznek* nevezett területet támadja, az irigy vágy pontosabb megjelölése. (A négyes allegória képei közül a baziliszkusz kifejtése lehetne.) A következő két démon, a harag és a szomorúság az úgy nevezett *indulatos lélekrész* megrontója. Evagriosz szerint egy mind a vágy, mind az indulat felől hatni képes démon a következő, vagyis a csüggedtség, levertség, amely a mai pszichológia fogalmai közül a depresszív állapotra illik rá. (A csüggedtség ókori fogalma tartalmazta a mind lelki, mind szellemi, mind pedig testi értelemben vett cselekvésképtelenséget, így azt mutatja be, hogy ez a démon az ember életerejét veszi el vagy gyengíti meg, amivel így a sárkány képéhez köthető.) Az utolsó két démon a dicsőségvágy és a gőg. Fontos kiemelni, hogy a szerzetesi életben az embert megnyomorító hatásokat nem csupán felismerték és leírták, hanem az aszketikus élet módszertanával kezelni is tudták azokat. Az aszkézis értelme éppen az, hogy az ember a lelki élet fegyverzetével leküzdje az ártó elveket. A nyolcas rendszer a középkor elejére átalakult, átadva helyét a hét főbűn struktúrájának. (Lásd: Tanquerey, Adolphe: *A tökéletes élet – Aszkétika és misztika*, Salvatoris Bt., Tatabánya, 2000., 530–579. p.) Ám a zsoldár szövegét az évszázadok alatt folyamatosan olvasva, a négyes allegória sem merült feledésbe, hiszen a „négyességbe sűrített leírás” önmagában „saját szimbolizmust” hordoz, amely a keresztény misztikában kiemelt szerepet kap.

³⁵ „Several authors have observed that the imagery of David with the lance recalls the familiar Christological iconography of triumph in which Christ tramples the beasts. Known to us from works such as the Genoels Elderen ivory diptych, or the early Carolingian ivory book cover now in the Bodleian Library, this pictorial conception drew on Roman imperial ideology and iconography. However, it was the wording of Psalm 90 (91), verse 13, associated by gospel writers with Christ’s conquest of the Devil at the Temptation, that provided the details of the Christological image: “Thou shalt walk upon the asp and the basilisk: and thou shalt trample under foot the lion and the dragon.” The psalmist’s words conveyed a powerful, almost visceral message of triumph over enemies, interpreted by Christians from earliest times as sin, evil, and the Devil. For this reason, the iconography of Christ trampling the beasts was found in many contexts in the Middle Ages, often epitomized in some way: most frequently Christ was shown trampling a lion and a dragon [...]. The earliest extant examples do not accompany the biblical text, though the imagery was almost certainly included in psalters from an early date. However, the first surviving psalter images of Christ treading the beasts are Carolingian, dating to the 820s, and they

lás sora kötődik ide, amelyre talán a lorchi evangélium táblaképe az egyik leggyakrabban hivatkozott példa.³⁶ A középkori művészet vándormotívuma volt a zsoltár megjelenítése, számtalan ábrázolásban megtalálhatjuk. A közismertsége miatt kiemelt ravennai mozaikon³⁷ a négy pusztító jelképeként a kígyó és az oroszlán a Győztes Krisztus lába alatt már, mint legyőzött ellenség jelenik meg, hiszen, akárcsak keleten, a jól rendezett világ képében a négy negatív elem rendre uralom alá kerül és a teljességben átadja a helyét az emberi tökéletesség szintén szimbólumokkal kifejezett beteljesedésének. Az Okosság, Igazságosság, Lelki Erősség és Mértékletesség sarkalatos erénye megvalósul, és dicsőségesen uralkodik.

A felmutatott képi, ábrázolásbeli hasonlóság történeti alapja minden valószínűség szerint az egész északi féltekén érvényben lévő egy közös rend, az ég csillagképeinek struktúrája,³⁸ amelyeknek könnyen lehet, hogy az ember már a kőkorból neveteket adott, nyomon követve

occur as typological illustrations of Psalm 90 (91) in the Utrecht and Stuttgart Psalters [...]. The Stuttgart miniature is set into the psalm text directly beneath the words "et conculcabis leonem et draconem." The conflated image depicts the armored Christus miles of Ravennate art lancing the asp, while an angel, illustrating verse 11 of the psalm, watches over him. The Utrecht artist used the topos twice: it illustrates the words of Psalm 90 (91), as in the Stuttgart Psalter, and also Psalm 64 (65)" Openshaw, Kathleen M.: Weapons in the Daily Battle: Images of the Conquest of Evil in the Early Medieval Psalter, The Art Bulletin, Vol. 75, No. 1., Mar., 1993., 17–38. p., 19–20. p.

³⁶ Lásd a Magyar Katolikus Lexikon szócikkét:

<http://lexikon.katolikus.hu/B/Baziliszkusz.html>, 2012. 07. 14.

³⁷ A Püspöki Kápolna képeként. Lásd: Bustacchini, Gianfranco: *Ravenna, die Mosaikhaustadt*, Verlag Salbaroli. Ravenna, é. n., 82. p.

³⁸ A négy égtájállat alá besorolt állócsillagokat és csillagképeket egy koreai ábra alapján részletesen ismerteti: Rufus W. Carl – Celia Chao: *A Korean Star Map*, Isis, Vol. 35, No. 4., Autumn, 1944., 316–326. p. Az égi rend zsidó hagyományban történő megjelenéséről és vonatkozásairól lásd: Ettisch, Ernst: *The Hebrew Vowels And Consonants As Symbols Of Ancient Astronomic Concepts*, Branden Publishing Company, Brookline Village, 1987. A négy kitüntetett égi pontról lásd a könyv 41–46. oldalát.

a csillagos ég látszólagos változásait az év során.³⁹ Ez a *tapasztalati* képsorozat jelentette a szimbólumcsoport alapját, azonosságuk így vagy az égbolt mintáinak igen korai, egy kultúra-központban kialakult elnevezésének elterjedéséről tanúskodnak, vagy a korai kultúrák általunk nem is feltételezeten fejlett információcseréjéről.⁴⁰ A világ alkotóelemeinek segítő vagy ártó aspektusa pedig végül is a szimbólumok világában, a tudat átláthatatlan régióiban rejtőzik, a tudatosításban onnan lépve elő.⁴¹

A négy lény tehát mind keleten, mind nyugaton egy tendenciózus és szerkesztett kompozíció része, amely szimbólumokkal fejez ki valamit az emberi lét struktúráiból. Nem egyszerűen szép vagy rút, kedves vagy ijesztő állatok az ábrázolt alakok, hanem önmagukon túl mutató jelek, egy nyelv – szimbólumnyelv közléselemei. *Ezért a zsoldár fordításánál igen fontos lenne alakjukat megtartani.* Ez a legtöbb esetben sajnos nincsen így, ami egy igen fontos tény egyenes kifejezője: A mai nyugati ember úgy tűnik, végleg elszakad saját ősképeitől, az ókortól, vagy talán még régebből származó vizuális nyelvet elfelejti, azok belső rendszerét többé nem érti meg.⁴²

³⁹ Az asztronómiai ismeretek történeti bemutatását célzó igen alapos összefoglaló kötetében David H. Kelley és Eugene F. Milone a paleolitikus korszak csillagászati megfigyeléseit tárgyaló szakaszban, a 158. oldalon megemlíti, hogy a híres festett barlangok állatábrázolásainak is felvetették olyan magyarázatát, amely csillagképek megjelenítésével hozza kapcsolatba a barlangfestményeket. Kelley, David H. – Milone, Eugene F.: *Exploring Ancient Skies – An Encyclopedic Survey of Archaeoastronomy*, Springer, USA, 2005.

⁴⁰ Needham a bronzkori kultúrát Eurázsiai vonatkozásában említi. Lásd a 85. p. térképábráját [fig. 11.]: in: Needham, Joseph: *Science and Civilisation in China*, Vol. 1., Cambridge at the University Press, Cambridge, 1954.

⁴¹ A kifejező képek így egyben a Jung által *kollektív tudattalannak* nevezett és minden ember közös örökségének tekinthető réteg kivetülései. Lásd: Jung, Carl Gustav: *Alapfogalmainak lexikona*, (2. kötet), Kossuth Kiadó, Budapest, 1998., 133. p.

⁴² Vesd össze: „Váhána-váda, szimbólumrendszerek”, *USZÓ* 1., Buddhista Misszió, Budapest, 1985., 25. p.

Itt a párhuzamba állított keleti és nyugati rendszer között éles a különbség abban, hogy a képekhez a jellegzetes írásrendszer miatt is sokkal közelebb álló keleti kultúra a saját szimbólumait sokkal előbbben kezeli és használja,⁴³ mint a nyugati, azok jelentését és jelentéskörzetét ténszerűen ismeri.

Lezárásul két idézetet választottam, amelyekben egy nyugati (Carl Gustav Jung) és egy keleti szerző (Nishida Kitaró) fogalmazza meg gondolatait igen hasonló képek alkalmazásával a szimbólumok iránti érzékenység elvesztéséről.

„A tudományos megismerés fejlődésével világunk egyre embertelenebbé válik. Az ember magányosnak érzi magát a világban, mivel kívül rekedt a természetben, és elveszítette a természet jelenségeivel való érzelmi »tudattalan azonosságát«. A természeti jelenségek lassan elveszítették szimbolikus jelentésüket. A mennydörgés többé már nem a haragvó isten hangja, a villámlás sem az ő bosszúálló nyila. A folyóban nincs többé szellem, a fa már nem az ember életforrása, a kígyó nem a bölcsesség megtestesítője, a hegyi barlangban már nem laknak hatalmas démonok. Nem szólnak az emberhez a kövek, növények és állatok, és az ember sem szól hozzájuk abban a hitben, hogy azok majd megértik őt. A természettel való kapcsolatát elveszítette, és ezzel együtt elveszett a szimbolikus kapcsolatból fakadó rejtett érzelmi energia is.”⁴⁴

„A »tízezer dolognak« – vagyis a világ elemeinek megszemélyesítéssel való magyarázata a rég letűnt korok embereinek értelmezési metódusa volt, ám a mai napig így magyarázza meg világát a tiszta és ártatlan gondolkodó»

⁴³ A taoista hagyomány és az ennek részét képező szakrális geográfia a mai napig elképzelhetetlen a képek ismerete nélkül. Vesd össze: Huei-Min Lu, April: *The Compass and the Ruler: Theory and Practice in Taiwanese Geomancy*, (A Dissertation in Architecture), University of Pennsylvania, 1997.

⁴⁴ Jung, Carl Gustav: „A tudattalan megközelítése”, in: Jung, Carl Gustav: *Az ember és szimbólumai*, Göncöl Kiadó, Budapest, 1993, 95. p.

dásmóddal bíró kisgyermek. Azok, akiket tudósoknak nevezünk, ezen általában csupán mosolyognak, és persze, ez a magyarázati mód tényleg infantilis is – egyfelől. Ám másfelől nézve ez a valóság igazi, teljes értékű értelmezési módja. A tudósok magyarázatai pusztán egyoldalú intellektuális ismeretekből állnak. A valóság teljes körű magyarázatának azonban sem az intellektuális ismeretek követelményeit, sem az érzelmi és akarati követelményeket nem szabad figyelmen kívül hagynia. A görögök számára az természet egésze át volt itatva az élettal, úgy, hogy annak minden eleme élő volt. A mennydörgés és a villámlás az Olimposz-hegy csúcsán székelő Zeusz-isten haragja volt, a kakukk hangja pedig Philomélosz haragos panasza (Lásd: Schiller: *Die Götter Griechenlands*). A természetes spontaneitás szerint gondolkodó görögök számára a jelen pillanat valódi értelme ez által lett tudati valósággá. A mai művészet, vallás és filozófia mind ennek az »igazi értelemnek« a feltárására törekszik.”⁴⁵

Irodalomjegyzék

91. (90.) zsoldár

Braunfels, Wolfgang: *Lexikon für Christliche Ikonographie*, Herder, Freiburg, 1994.

Bustacchini, Gianfranco: *Ravenna, die Mosaikhaustadt*, Verlag Salbaroli. Ravenna, é. n.

Cammann, Schuyler: „Significant Patterns on Chinese Bronze Mirrors”, *Archives of the Chinese Art Society of America*, Vol. 9., 1955.

Carl, Rufus W. – Chao, Celia: *A Korean Star Map*, *Isis*, Vol. 35, No. 4., Autumn, 1944.

Christie, Anthony: *Chinese Mythology*, THPGL, Printed in Verona, 1968.

Csongor Barnabás – Ferenczy Mária: *A kínai nevek és szavak magyar átírása*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.

⁴⁵ Nishida Kitaró: *Zen no Kenkyú (A Jóság tanulmányozása)*, 2., 3. (részlet) kézirat

- Ecsedy Ildikó: *Hétköznapi és ünnepek a régi Kínában*, Corvina, Budapest, 1990.
- Ettisch, Ernst: *The Hebrew Vowels And Consonants As Symbols Of Ancient Astronomic Concepts*, Branden Publishing Company, Brookline Village, 1987.
- Evagriosz Pontikosz: „A nyolc gonosz szellemről”, in: Baán Izsák: *Evagriosz Pontikosz a gondolatokról*, Szent Maurícius Monostor – L’Harmattan, Bakkonybél – Budapest, 2006.
- Farkas Attila Márton: *Filozófia előtti filozófia – Szimbolikus gondolkodás az ókori Egyiptomban*, Typotex Kiadó, Budapest, 2003.
- Heinz-Mohr, Gerd: *Lexikon der Symbole – Bilder und Zeichen der christlichen Kunst*, Eugen Diederich Verlag, Düsseldorf – Köln, 1981.
- Huei-Min Lu, April: *The Compass and the Ruler: Theory and Practice in Taiwanese Geomancy*, (A Dissertation in Architecture), University of Pennsylvania, 1997.
- Isidori Hispalensis Episcopi: *Etymologiarum sive Originum*, Liber XII, De Anibalibus, 4. 6.
http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Isidore/12*.html#4, 2012. 07. 14.
- Jankovics Marcell 3+1 – *A négy évszak szimbolikája*, Csokonai Kiadó, Budapest, 2008.
- József Attila: *Eszmélet*
- Jung, Carl Gustav: „A tudattalan megközelítése”, in: Jung, Carl Gustav: *Az ember és szimbólumai*, Göncöl Kiadó, Budapest, 1993.
- Jung, Carl Gustav: *Alapfogalmainak lexikona*, (2. kötet), Kossuth Kiadó, Budapest, 1998.
- Keel, Othmar: *The Symbolism of the Biblical World – Ancient Near Eastern Iconography and the Book of Psalms*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, 1997.
- Kelley, David H. – Milone, Eugene F.: *Exploring Ancient Skies – An Encyclopedic Survey of Archaeoastronomy*, Springer, USA, 2005.
- Kelley, David H. – Milone, Eugene F.: *Exploring Ancient Skies – An Encyclopedic Survey of Archaeoastronomy*, Springer, USA, 2005.
- Komoróczy Géza: *Bezárkózás a nemzeti hagyományba*, Oziris Kiadó, Budapest, 1995.
- Lai, Whalen: *Symbolism of Evil in China: The K’ung-chia Myth Analyzed*, History of Religions, Vol. 23, No. 4., May, 1984.

- Laufer, Berthold: „Totemic Traces among the Indo-Chinese”, *The Journal of American Folklore*, Vol. 30, No. 118., Oct. – Dec., 1917.
- Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/B/Baziliszkus.html>, 2012. 07. 14.
- Miskolczi Gáspár: *Egy jeles vad-kert*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.
- Needham, Joseph: *Science and Civilisation in China*, Vol. 1., Cambridge at the University Press, Cambridge, 1954.
- Needham, Joseph: *Science and Civilisation in China*, Vol. 2., Cambridge at the University Press, Cambridge, 1959.
- Nishida Kitaró: *Zen no Kenkyú (A Jóság tanulmányozása)*, 2., 3. (részlet) kézirat
- Openshaw, Kathleen M.: *Weapons in the Daily Battle: Images of the Conquest of Evil in the Early Medieval Psalter*, *The Art Bulletin*, Vol. 75, No. 1., Mar., 1993.
- Plinius: *Naturalis Historia*, VIII. 38. [eng. 33.], (Karl Friedrich Theodor Mayhoff. Lipsiae. Teubner. 1906.)
- <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0138%3Abook%3D8%3Achapter%3D36>, 2012. 07. 14.
- Pregadio, Fabrizio (ed.): *The Encyclopedia of Taoism II. kötet*, Routledge, 2008.
- Pregadio, Fabrizio (ed.): *The Encyclopedia of Taoism*, Vol. II., Rutledge, TFG, London and New York, 2008.
- Tanqueray, Adolphe: *A tökéletes élet – Aszkétika és misztika*, Salvatoris Bt., Tatabánya, 2000.
- Tasnádi Kubacska András: *A mondák állatvilága*, Bibliotheca, Budapest, 1958.
- Váhána-váda, szimbólumrendszerek*, USZÓ 1., Buddhista Misszió, Budapest, 1985.
- Yetts, W. Perceval: *Symbolism in Chinese Art*, 13. p.,
- <http://theknowledgeden.com/wp-content/uploads/2011/10/Symbolism-in-Chinese-Art.-W-P-Yetts-1912.pdf>, 2012. 07. 14.